
MEDLEMSBLAD

FORORD

Først vil vi gjøre oppmerksom på en sammenkomst på Tussevangen onsdag 26. mars kl. 19.00. Der vil kjente folk fra distriktet snakke om den skogsfinske kulturen. Les mer om det på side 4.

Denne gangen var det stoff nok! Jeg beklager at noen må vente på å se "sitt" stoff til neste nummer. Men for all del: fortsett å skrive og tipse om aktuelle saker. Det er se fint å ha noe liggende, for snart blir det manko på stoff igjen.

I dette nummeret har vi referat fra årsmøtet, og vi får første påminnelsen om Marken i august. Mange hadde noe å fortelle om salmodikonet, det er ekstra morsomt når mange reagerer. Vi får en grundig gjennomgang av historien til Samvirkelaget. Jeg har kalt veikrysset "Samvirkelaget" hit-til, hva skal vi egentlig kalle det? Så kan vi lese utvandrerhistorie, krigsminner, om den gamle Brødbølslekta, om 100 år gamle planer om jernbane til Austmarka m.m.

Det er nok en del som ikke har betalt kontingenten ennå. Purring kommer med neste nummer, men bruk den tiden til å betale, så slipper vi mye ekstraarbeid.

Finn Åberg

Nr. 96

Mars 2003

NYTT FRA LAGET

Årsmøte 26. januar på Samfunnshuset

Leder Åge Sørmoen ønsket de ca. 30 fremmøtte velkommen. Det var ingen kommentarer til innkalling eller til dagsorden. Åge Sørmoen ble valgt til ordstyrer, og Aud Dybing til referent. Årsberetning, beretninger fra undergruppene og regnskap ble opplest og godkjent.

Finn Sollien fra slektsforskningsgruppa ønsker to personer til korrekturelesing av kirkebøker fra Matrand for årene 1760 til 1830. Disse utskriftene ventes utgitt i løpet av sommeren. De vil bli arkivert i mappene på kontoret.

Arve Haugen fra kulturminnegruppa opplyste at kartene fra utmarks-lagenes arbeid nå var like rundt hjørnet.

Det ble vedtatt at regnskapet heretter skal settes bort til Melbye Regnskap på Austmarka, da det etter hvert er blitt ganske omfattende.

Det ble satt ned en gruppe til å lage en brosjyre om 7-torpvandringen fra Lebiko: Aino Strandseter Bekken, Åge Engen, Rolf Amundsen og Finn Åberg.

Valg

Det ble noen forandringer i styret. Det ser nå slik ut:

Leder Åge Sørmoen (gjenvalg 1 år), kasserer Rolf Amundsen (ny 2 år), sekretær Aud Dybing (ikke på valg). Styremedlemmer Kari Sandhalla (ny 2 år), Jan H. Berg (gjenvalg 2 år), Finn Ivar Sandhalla (ikke på valg), Arve Haugen (ikke på valg). Varamedlemmer Finn Sollien (gjenvalg 1 år), Inger Bakken (gjenvalg 1 år), Torill Lunderbye (gjenvalg 1 år).

Undergrupper

Kulturminnesmerker: Arve Haugen, Roger Linna, Svein Østli, Tor A. Rønning.

Bilder, intervjuer: Oddvar Jakobsen, Finn Åberg, Åge Sørmoen.

Finnskogleden: Kjell Finnbråten, Kjell Sørmoen, Ottar Wilhelmsen, Leif Helge Nabben.

Bygdetunkomité: Oddvar Jakobsen, Jan H. Berg, Bjørn Dybing, Arne Fjellvang, Kjell Eriksen.

Slektsforskning: Finn Sollien, Rolf Amundsen, Liv Løvtjernet.

Valgkomité: Tore Strand (1 år), Liv Løvtjernet (2 år), Siw Nilsen (3 år)

Lederen ønsket de nye styremedlemmene Rolf Amundsen og Kari Sandhalla velkommen, og takket avgående styremedlemmer Sissel Solvin og Svein Østli for god innsats. Han ønsket Siw Nilsen velkommen i valgkomiteen, og takket Torill Lunderbye for vel utført arbeid der. Etter eget ønske trakk Syver Gylterud og Rolf Utgård seg fra sine undergrupper.

Styret frembrakte en spesiell takk til Kjell Eriksen for hans interesse og arbeid for Historielaget gjennom året.

Etter kaffe og loddsalg fikk Rune Skoglund ordet, og vi fikk en tankevekkende og interessant beretning om hans opplevelser under siste verdenskrig.

Aud Dybing

Utdrag fra arbeidsprogrammet 2003

Sette i gang drift ved Holmen mølle.

Flytte Sjøviksaga til Tunet.

Arrangere Marken, vandring, helgetur.

Utgi folder om 7-torpsvandring.

Slutføre grovarbeidet med bok om dialektord.

Videreføre arkivering, registrering, avfotografering.

Gi ut medlemsblad.

Ryddearbeid Finnskogleden, Sikåområdet, mølleområdet og Tunet.

Austmarka-marken 2003

Vi har nå startet planleggingen av marken, den blir **lørdag 16. august**. Etter det vi har hørt, blir det fint vær den helga, så vi ser fram til dette.

Detaljer er ikke klare ennå, men vi holder på noen av tradisjonene. Vi ønsker kremmere og selgere hjertelig velkommen, og håper at dere melder dere på så snart som mulig. Kjenner dere noen som kan ha produkter å selge, så tips dem om marken! Populære artikler er f.eks. håndverksprodukter, naturprodukter, frukt og bær, osv.

Historielaget har mange trofaste hjelpere som er flinke til å lage mat, så vi har nok litt å by på i år også.

Påmelding til Bjørg Aulie, Ammerudv. 67, 0958 Oslo

Tlf.: 22 25 92 95 (arb.), 22 16 27 18 (priv.), 62 82 82 42 (helg)

Nye medlemmer

Jan Skullerud, Laurits Sørli, begge Austmarka. Nunne Meyer Høegh, Unni Wangen, Per Arne Sandnes, alle Oslo. Elinor Pedersen, Oppegård, Lilly Jensrud, Begna, Berit Narvestad Opsahl, Tranby, Peter D. Gram, London.

Hus er flyttet - hvor og hvorfra?

Stua på Øya i Utgårdsjøen ble flyttet til fastlandet rundt år 1900, trolig til svensk side. Vet noen hvor?

Bua på Åsheim er merket med nummer på tømmerstokkene, et tydelig tegn på at den er flyttet. Kan noen bekrefte antagelsen om at den har kommet fra Nydal?

Sagbrakka ved Solberghagen var ei gammel, lita tømmerstue som trolig ble flyttet dit rundt 1910. Den ble revet i 1956/57. Jeg er blitt fortalt at den skulle være kommet fra Delet under Jansrud, men har ikke fått det bekreftet.

Åge

Åpent møte om den skogsfinnske kulturen

Onsdag 26. mars kl. 19.00 blir det møte på Tussevangen der den skogsfinnske kulturen blir belyst ut fra følgende temaer:

Birger Nesholen tar for seg dagens situasjon for kulturminnevernet og viser lysbilder.

Ove Berg stiller opp med tema Runesanger - et "ukjent" tema med mye materiale.

Sven R. Gjems tar for seg Finnskoghmoren.

Dag Raaberg snakker om dagens situasjon for museumsutviklingen.

Kaffe blir servert.

Austmarka er et viktig område for den skogsfinnske kulturen. Historielaget er medarrangør sammen med Øiermoen Grendeforening. Vi håper at flest mulig av våre medlemmer møter opp så vi får belyst hva vi har av skogsfinnsk kultur i vårt område og hvordan den best kan bevares.

Åge

SALMODIKON

Det ble en gledelig stor respons på artikkelen i forrige blad. Her har jeg samlet det som er kommet inn. Flere opplysninger mottas med takk.

F.Å.

Om salmodikon i blad nr. 95.

Jeg har tydet siffernotene og skrevet dem slik jeg tror de er tenkt. Jeg kjenner ikke salmen, men nettopp derfor er det spennende å se om man kan tyde tegnene fornuftig.

Jeg har lagt den til G-dur, som er en normal toneart for omfanget. I C-dur ville den ligge for høyt for uskolerte stemmer. Det hadde forresten vært interessant å vite hvordan de anga hvilken grunntone salmodikonet skulle stemmes i.

(Sitat fra en av mine kilder. *Når Instrumentet skulle stemmes, kunne man ha en "Stemmenagle", bestående av en tyk, lodret opstaaende Staaltraad, der nedslaaet eller nedskruet i Pladen angiver en Tone hvori Strengen skal stemmes...* F. Å.)

Min grunntone er altså lille G (note?). Oktaven over får G en strek under seg: 1, går man under grunntonen får tegnet strek over. Tallene indikerer hvilket trinn tonen har, 5 er f.eks. kvinten. Forekommer det skalfremmede toner med løse fortegn blir det merket med + når det er kryss foran tonen, jeg går ut fra at b foran tonen markeres med - (minus).

Ved å studere originalen i bladet nøye, fant jeg noen avskriftsfeil som gjorde melodien mer logisk. Men den som har skrevet ned tegnene i sin tid har også skrevet feil. Tredje tonen har i første strofe fått to prikker 5.. som ikke kan være riktig. Det er heller ikke med når strofen kommer i reprise.

Jeg er usikker på hva som er skrevet ved hver strofeslutt. Jeg kan ikke se noen prikker på originalen hvor lenge avslutningstonen skulle holdes. Men sannsynligvis var ikke det nødvendig, for som regel sier det muskalske forløp selv ifra når man går videre på neste frase. Det kan man ofte høre i kirken, hvor menigheten ikke lar organisten spille ut hele takten før den går videre på neste frase. Notasjonssystemet vil gjerne ha jevne og like takter, selv om det ikke er den naturlige måten å synge på.

Jeg har skrevet den ut slik jeg antar den ville vært nedtegnet i salmeboka.

Georg Reiss

Vi bo ei her, vi blot her mede gjæster.

VI BO EI HER, VI BLOT HER MEDE GJÆSTER. EN LI-DE

G G/H C C# G/D G D

STUVD PA REI-JEN TIL VOR YEN. LAD JN-GEN TJN O GUD VORT HJERTE

Am Am/G D7/F# D7 G Dsus4 G G/H C C#

FRIS-TE, OG KJN-DRE REISEN TIL VORT REIJE-E HJEM

G/D G Em Hm Em G/D D7 G G/G

Salmodikon

I nr. 95 har Finn Åberg et spørsmål om det har vært brukt salmodikon i sangundervisningen i skolene på Austmarka. Lærer Per Simensen fra Tolga bodde på Kolbjørnsrud da han ble viet i Austmarka kirke 26. mars 1883 med Maren Olsd. fra Strand nordre. I april 1884 var Per kommet til Skinnarbøl skole som lærer, og der ble salmodikonet brukt i sangtimene. Min mor Tea Åmodt fortalte om sine skoledager med Per som lærer. Under denne samtalen nevnte hun nettopp "katzenjammer-musikken" til Per Simensen. En av hennes klassekamerater tok pålegget av brødiskiva si og smurte smør på buen, da ble det langt!

Det er ikke utenkelig at Per Simensen hadde dette instrumentet med til Austmarka, så det kan ha vært i bruk i den tiden han var lærer der.

Finn Sollien

Ingeborg Mengåen forteller.

Lærer Arne Sletmoen lærte å spille salmodikon på Elverum lærerskole. Han var lærer ved Masterud skole fra ca. 1920 og fram til like etter krigen, og i de årene var det nok mange som lærte å synge etter salmodikon. Hjalmar Dragonmoen begynte på skolen på Masterud, og han kom begeistret heim og fortalte at de hadde hatt sangtime, og læreren hadde "spelt på noe som lignet på et vater!"

Instrumentet, med felebuen, er tatt godt vare på av datteren Ingeborg, som er gift med Svein Mengåen og bosatt på Kongsvinger.

Andre opplysninger

Mads Skullerud, snekker av profesjon, har også laget salmodikon. Fridtjof og Berit Solberg har et forseggjort instrument som han har laget. Ingrid Narvestad og Emma Strandseter kjente også til instrumentet.

I tlf.-samtale bekrefter Halvard Narvestad at det er et salmodikon på Narvestad på Austmarka. Det skulle ha vært brukt av en lærerinne. Det er ikke i spillbar stand da det mangler streng og bue.

Foruten de som er nevnt, takker vi følgende for tips og opplysninger: Oddvar Jakobsen, Anna Vangen, Aud Dybing og Syver Gylterud.

Finn Åberg

STRANDSÆTER'N, BRØNNEN OG KATTA

Terje Bekken minnes at hans onkel, Ole Hansen Strandseter, fortalte denne historien:

- Det hadde aldri vøri vatn i Strandsætra. Brunna vart tøre hør vår. Men så bestømte je mæ før at nå skulle det bli vatn. Je hadde breint grite neri brunn så det skulle bli plass tel min' bår'n. I tre rake da'ar satt je og pekke på bår'n. Og så ladde je med lad'ne* og fækk dri i opp stægan og gikk bak fjøslafte. Der stog je og titte, og fækk se katta stog ved brunns-kanten og lurte på hå som fræste neri brunn. Der stog a tel det small. Det vart full lufta tå katte! Ho rakk ifrå brunnskanten tel austa skigar'n. Det er den lengste katta je har sett i mett liv!

Åtte da'ar etter var je hos Pekka og handle og gikk over åsa. Je sins je hørde ei katte som mjaue, men je var itte sekker. Men oppi ei stor gran satt katta, og je måtte heim etter'n Aksel før å få hjelp tel å fælle grana.

Ho kom imot mæ da vi fant a i grantoppen. Je har aldri sett så gla' katte som da je fækk lagt a under ommen og gitt a mjølk.

* Ole H. Strandseter hadde noen slike merkelige uttrykk. Han kunne f. eks. si: - je datt me døttene. -

Åge Sørmoen

DELER AV GARDEN BRØDBØLS HISTORIE

Ved å lete etter mine slektsaner bakover i tiden, har jeg kommet til at mine forfedre har sitt utspring i en gren av den gamle Brødbølslekta.

Min tippoldefar Gunder Olsen Brødbøl hadde garden Vestgarn Brødbøl (i dag kalt Øgarn). Han delte garden med sin sønn Sven Gundersen Brødbøl, min oldefar.

Sven Gundersens søster, Marte Marie, var gift med Lars Eriksen Aaserud. Denne Lars Eriksen var nok en pengesterk kar, for i 1858 kjøpte han sin svigerfar Gunder Olsens andel i Vestgarn Brødbøl, og i 1859 kjøpte han sin svoger Sven Gundersens andre del av Vestgarn Brødbøl.

Lars Eriksen Aaserud hadde eierskap i deler av Brødbøl fra før, og hadde nå, etter disse oppkjøp, det største gardsbruk og den største besetning på noen enkelt gard på Austmarka. Det nest største var Aaserud.

Lars Eriksen bodde på Brødbøl, b.nr. 12, og det er sannsynlig at boplassen var på det stedet som i dag kalles Mellomgarden. Der sto det en stor 2-etasjes tømmerbygning med åpen svalgang og mange rom, både oppe og nede, så her bodde nok Lars Eriksen med sitt tjenerskap i sin storhetstid.

Men det gikk snart nedover med ham, og allerede i 1868 måtte han selge den delen han hadde kjøpt av sin svigerfar, og i 1875 måtte han selge enda mer, til Andreas Gjems.

Men Lars bodde fremdeles på Mellomgarden, og hadde stor besetning og en tjenestegutt og to hushjelper. Etter at hans kone døde i 1878, gikk det stadig nedover med ham, så da han døde på Aaserudstrand i 1901, ble det anmerket "Fattigunderstøttet" i kjerkeboka.

Den store tømmerbygningen på Mellomgarden mistet nok sin betydning som hovedbygning på Brødbølgodset etter Lars Eriksens dager, og den ble brukt som en slags leiegård. Mine foreldre bodde der som nygifte, og jeg og min bror Sven ble født der i 1924 og i 1927. Andre jeg har hørt

som bodde der i denne tiden var: Richard og Ragna Ødegaard, Georg og Ragnhild Gylterud, Lauritz og Jenny Teppa, Sverre og Amalie Gylterud - og kanskje fler?

Da Brødbøleiendommen ble skiftet og oppdelt i 1939-40, ble Mellomgarden utskilt som egen eiendom, den gamle bygningen ble revet, og nye hus bygget på stedet.

I dag er det nok ikke mange som husker den gamle bygningen fra Brødbøls storhetstid.

Det har vært flere slike store tømmerbygninger på storgårdene på Austmarka i gamle dager. Vi vet jo om Karterudbygningen som står på Norsk Folkemuseum på Bygdøy. Byggeskikken har kanskje vandret inn fra Sverige på 1700-tallet?

Mine forfedre fortsatte på Brødbøl under skiftende kår, og min bestefar Gunder Svendsen (sønn til Sven Gundersen Brødbøl) kom til Kuskemoen i 1906. Kuskemoen var da en husmannsplass under Brødbøl. Min far, Olaf Svendsen Kuskemoen, kjøpte stedet i 1939, og de som bor der i dag, er fremdeles etterkommere etter den gamle Brødbølslekta.

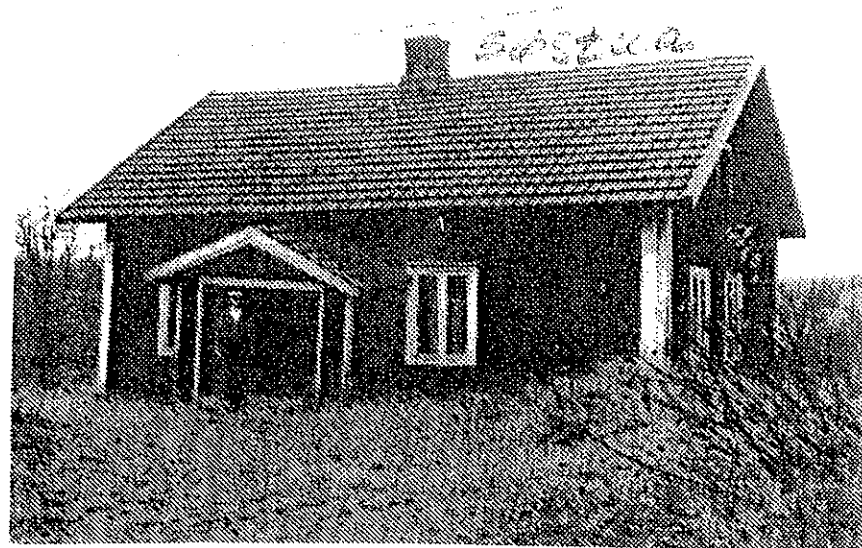
Maridalen januar 2003.

Ole A. Svendsen

KARIBJØRKA

Kanskje litt underlig at et tre som gjennom generasjoner har stått på Utgårdshaugen er blitt kalt Karibjørka. En beretning herom har jeg hentet fra Edgar Haugen, som bor på Utgårdshaugen. Her forteller han at ei som hette Kari plantet ei bjørk på tunet før hun og familien utvandret til Amerika i 1867. Her sto den til den måtte oppgi livet på grunn av alders svekkelse for høststormen i 1969. Den oppnådde en anseelig størrelse. To mann måtte til for å favne den rundt.

Jeg har fått interesse for disse folkene som utvandret. Beretningen heretter handler om Kari Utgårdshaugen som var født der 30.5.1813 og mannen Tor Sørensen, født i Søstua på Gylterud 20.8.1816. De giftet seg i 1841 og fikk barna Ole (1841), Søren (1843), Gunder (1847), Anne (1852) og Karen (1855).

Sostua på Gylterud hvor Tor Sørensen var født i 1816. Huset er over 300 år gammelt, og står fortsatt. Det har ikke vært bebodd på lenge, og er på vei til å forfalle.

Ole Olsen, som eide Utgårdshaugen på den tid, døde i 1848. Datteren Kari og svigersønnen Tor Sørensen overtok samme året.

På 1860-tallet var det skrale tider, og mange utvandret til Amerika. I 1867 solgte de gården til Ole Nilsen og kona Marit for 525 spesiedaler, tok med seg barna og dro til Minnesota. Kari måtte ha vært ei omtenkssom kvinne. Før de reiste, plantet hun ei bjørk på tunet. Kanskje hadde hun i tankene at hun en gang skulle komme igjen og finne dette minnesmerket. Hun kom aldri tilbake.

Derimot har etterslekt besøkt Austmarka og Utgårdshaugen. Dale Peterson fra Minnesota ville ved selvsyn se stedet hvor hans oldefar, Gunder, og hans tippoldeforeldre kom fra. Både i 1995 og -98 var Dale og kona Patricia herover. Tidligere hadde vi hatt kontakt. Slekta har også laget en meget god slektstavle om anene sine i Norge bakover til 1590.

På begge turene var jeg med Dale til Utgårdshaugen. Edgar Haugen har vist rundt og fortalt historien som har versert i over 130 år om Kari-bjørka. På varme sommerdager pleide familien til Edgar ete middag under treet. Det ga god skygge, og var godt å sitte under.

Første gang Dale var her, sto noe av stubben igjen. Han holdt nesten en andaktsstund da han tok med tilbake en trebit og en liten stein. For det var dette treet hans tippoldemor plantet før hun reiste til Amerika.

Flere steder på Austmarka hadde forfedrene deres sine aner. Vi var og så på Gylterud, Kolbjørnsrud, Karterud, Bottilsrud, Solberg og Skullerud Østre (Marnstuen).

Dale Peterson bor i Minneapolis, MN og er professor i historie.

Tor Sørensen døde 26. april 1875, Kari døde 19. desember 1907. Begge er gravlagt i Dennesville Co, MN.

Syver Gylterud

MER OM TOR OG KARI SØRENSEN

Som Syver forteller i stykket om Karibjørka, har etterkommerne laget ei slektstavle. Der forteller de også litt om reisen over til Amerika og om den første tida der. Det er ikke så ofte en finner slike fortellinger. Slekstavler blir ofte en lang opprømsing av navn. Menneskene bak navnene forblir gjerne anonyme. Jeg har fått låne slektsboka av Syver, og har oversatt og laget et lite utdrag av den.

Anne (f.1852) har fortalt om overfarten med trebåten "Christiania." Den var lekk, så pumpene var i jevnlig bruk. Passasjerene måtte holde maten selv, likeså sengetøy, kjøkkenredskap og annet utstyr. Skipet holdt bare vann og ved. Sengeplass var det på mellomdekk, der de sov og hvilte på høy og halm. Mosjon og frisk luft fikk de ved å spasere på hoveddekket, når været tillot det.

Båtturen tok 5 uker, og etter 7 uker var de i Milwaukee. Familien oppholdt seg i Dodge County i to år. Så flyttet de til Mankato, Minnesota i 1869. Deretter kom de til Renville County hvor Tor og sønnen Gunder fikk et "homestead", statsjord som nybyggere fikk tildelt.

Landet de kom til var ville prærien. Her skulle de nå skape seg et hjem. Gunder fikk laget ei jordhytte hvor familien bodde til de fikk bygd et lite tømmerhus. Det tok altså noen år før de fikk sitt eget hus, og det var ikke rare greiene det heller. Se bildet neste side.

Det første tommerhuset på Tor og Gunders homestead.

Gunder og hans tre brødre eide et okseteam sammen, og hadde ei vogn. De begynte å bryte opp jord. De leide en mann og brøt opp jord for naboene også. Det tok fire år før hver av dem fikk råd til å ha sitt eget okseteam. Tor og Gunder eide sammen 208 acres jord (1 acre er litt over 4 mål). De fikk gode avlinger, og arbeidet hele tiden med å utbedre eiendommen.

Det er fortalt at Gunder ble aksjonær i Renville's farmerkompani. Han var medlem av den norsk-lutherske kirke, og var president i det kirkesamfunnet i mange år. Han var med på å reise ikke mindre enn tre kirker i området.

Som en kan forstå, hadde familien det vanskelig i starten, men med hardt arbeid greide de seg etter hvert bra. Nå er familien blitt en stor slekt, og har altså laget ei fin slektsbok, og noen av familien har, som vi hørte, vært på besøk i gamlelandet.

Finn Åberg

KRIGSMINNER FRA AUSTMARKA

Austmarka Historielag har i år 2000 utgitt boken "Krigsminner fra Austmarka" med mange interessante historier fra tiden 1940/1945.

Undertegnede - Ivar Hansen - er født og oppvokst i Oslo - og har hele tiden hatt sitt bosted i Oslo. Fra 1993 har det blitt mye slektgransking da 4 onkler og tanter utvandret til U.S.A. omkring århundreskiftet - i tiden fra ca. 1898 - og frem til ca. 1912/1914. De var søsken av min mor - Julie He-

lene (Stenbråten) Hansen - hun var den yngste av de 7 barna til Ingeborg Andersdatter og Hans (Høiby) Stenbråten.

I sitt andre ekteskap med Karen Olsdatter (Olsbraaten) Stenbråten fra 1899 fikk bestefar Hans Stenbråten barna Oskar, Julius, Hilma og Edvard Stenbråten. Når det gjelder krigsminner fra Austmarka er det særlig en hendelse fra krigsutbruddet i 1940 som det kan være interessant å gi en beskrivelse av. I denne historien er det onkel Edvard som står sentralt - han var yngste halvbror til min mor Julie.

Krigsutbruddet i 1940

Onkel Edvard var 36 år da krigen brøt ut 9. april, og han møtte ved mobiliseringen opp på Kongsvinger Festning. Hva som hendte deretter fikk vi en beskrivelse av da Edvard kom til oss i vår leilighet på Sagene i Oslo noen dager senere.

I boka "Krigsminner--" (side 13) - berettes det av Alf Gunnarsbråten at han hadde hatt kontakt med lensmann Jahnsen på Kongsvinger om situasjonen under mobiliseringen av de norske soldatene. Lensmannen opplyste at kommandanten på Kongsvinger Festning nektet å utlevere våpen - han var tyskvennlig og saboterte ordren om mobilisering. Soldatene kom seg likevel opp til festningen, brøt opp våpendepotet og skaffet seg våpen på denne måten.

Dette stemmer godt med det onkel Edvard fortalte oss senere. Han var av dem som møtte opp på Kongsvinger Festning og deltok i den dramatiske situasjonen hvor kommandanten saboterte mobiliseringsordren. Det som senere skjedde husker jeg meget godt da Edvard senere fortalte om hva som skjedde på festningen.

Noen av soldatene - Edvard blant dem - tok hånd om plasskommandanten, og med en lastebil bega de seg til Oslo for å avlevere ham på Akershus Festning - det som hadde skjedd måtte etter deres oppfatning bli gjenstand for en krigsrettsak. Det de ble klar over da de kom til Akershus Festning, var at Oslo var besatt av tyske tropper, og det endte med at onkel Edvard og de andre soldatene ble tatt som "krigsfanger" og satt inn på festningen.

Dette var på mange måter en interessant versjon av alt som skjedde i april dagene 1940. Etter noen dager på festningen kom onkel Edvard opp til oss på Sagene - og han ble vel der et par dager før han reiste hjem igjen til Stenbråten på Austmarka.

Et artig minne fra denne hendelsen var to ganske tykke og solide hvite krus han hadde tatt med seg fra Akershus Festning - disse brukte min mor og far som kaffekopper på kjøkkenet - de var i alle år konkrete minner om noe av det som skjedde disse dramatiske dagene.

Onkel Edvard var skogsarbeider og hadde sitt arbeide på Austmarka. Han hadde vel egentlig ikke noen grunn til å dra over til Sverige som flyktning de første årene under krigen, men i et av de siste krigsårene dro han over til Sverige og sluttet seg til de norsk polititroppene som var etablert der.

Etter krigen kom vi etter hvert tilbake til mer normale forhold, og onkel Edvard kom ofte på besøk til oss i Oslo - mange fine minner etter en snill og hyggelig onkel.

Ivar Hansen

HISTORIEN OM AUSTMARKA SAMVIRKELAG

Året var 1919. Den 1. verdenskrig var over, og arbeidet med gjenoppbyggingen skapte stigende konjunkturer ute i verden, også i Norge. Landet gikk inn i en oppgangstid. Dette gjorde det mulig å sette ut i livet nye tanker og ideer.

Kooperasjonen hadde allerede vunnet innpass i Norge, og ved hjelp av agitasjon skjøt tanken fart. Flere samvirkelag her i distriktet kom i drift i åra rundt 1920.

Søndag 23. februar 1919 ble det holdt agitasjonsmøte på Austmarka, på lokalet Strand. Kommandørsersjant Tesaker fra Kristiania holdt foredrag om kooperasjonen. Hans ideer slo godt an hos austmarkingene, og det ble straks nedsatt en komite for å forberede dannelsen av en kooperativ forening. Den besto av Kristen Billehaug (formann), Gunnar Masterud, Halvor Aaserudsæter, Anders Brunsell, Jens Grasli og Marcelius Torp.

Laget blir stiftet

Mandag 21. april 1919 er å regne som stiftelsesdatoen for Austmarka kooperative forening. Komiteen hadde på to måneder gjort godt arbeid. Hele 176 medlemmer hadde tegnet seg. Det ble valgt følgende styre på stiftelsesmøtet: Formann Kristen Billehaug, kasserer Jens Grasli, styremedlemmer Martin Holm, Anders Brunsell, Marcelius Torp, H. C. Larsmon, Hans Skullerud, Lars Hauger og Fridtjof Nilsen Solberg.

Medlemsandelene ble fastsatt til minimum 50 - maksimum 500 kroner. En mann - Fridtjof Nilsen Solberg - betalte maksimumsbeløpet. Det vanlige å betale var 50 kroner.

Foreningens hovedmål var å starte et kooptivt utvalg snarest mulig. Allerede på stiftelsesmøtet ble det nedsatt en byggekomite for å sette opp et eget forretningsbygg. Den besto av Simen Berg, Einar Erlandsen Solbergvangen (Wang), Konrad Skarnes, Halvor Aaserudsæter og Hans Kolbjørnsrud.

Butikkdriften starter

Men å sette opp et nytt forretningsbygg var en enorm oppgave, og måtte nødvendigvis ta sin tid. Den første forretningsdriften startet i Provianteringsrådet sommeren 1919. Man overtok der både lokaler, varebeholdning og inventar av kommunen. Einar Tomta og August Kristiansen Skullerud var de første medarbeiderne. På høsten fikk laget leid lokaler i Kjerkestua fram til nybygget sto ferdig. Det var ikke uten motstand at laget fikk leie Kjerkestua. Flere i Vinger herredstyre mente det var "ugudelig" å drive handel i et hus så nær tilknyttet kirken. Men fordi handelsvirksomheten der var midlertidig, gikk leieavtalen i orden.

Det kunne virke dristig og optimistisk å sette i gang med butikk i ei bygd med seks etablerte landhandlerier. Men flere faktorer bidro til at samvirkelagsdriften fikk medvind alt fra starten. Som nevnt var det økonomisk oppgangstid og medlemsoppslutningen var over forventning. En flygende start fikk laget med overtakelsen av provianteringsrådets handel og dermed en stor del av kundekretsen der. I 1918 hadde provianteringsrådet en omsetning på 185.000 kroner. Rundt 1920 var det omfattende anleggsvirksomhet ved Brødbøl kraftverk og vegen til Mitandersfors, likeså var det stor virksomhet ved Kiærsga. Denne trafikken forsterket kundegrunnlaget betydelig. I herredstyret var austmarkingene, med Anders Brunsell i spissen, flinke til å støtte samvirkelaget i starten.

Herredstyret gikk med på å leie ut kornmagasinet til lager, og senere vedtok det å overdra en del av tomte som kommunen leiet av Hans Skullerud. Leietida var 50 år. Det ble også gitt garantier fra kommunen for lån på 20.000 kroner. Byggetømmeret ble sikret ved at man fikk kjøpt 40 tylfter fra kommuneskogen. Den første sommeren ble det holdt stor basar til inntekt for nybygget. Det ble gitt en mengde gevinster, og godt tiltrengte kroner kom inn.

Nå lå forholdene til rette for å starte bygging. I 1920 kunne spadene stikkes i jorda, og det skulle ikke mange spadetakene til for å finne ut at man var heldig med tomtegrunnen. Den inneholdt grus som egnet seg godt til støping. Hans Kolbjørnsrud og Gunnar Gylterudhaget sto for oppføringen av grunnmuren.

Den nedsatte byggekomiteen syntes å være valgt med omhu. Foruten Hans Kolbjørnsrud var Simen Berg og Einar Wang med i den. De to sistnevnte påtok seg oppføringen av samvirkelagsbygget. Som medhjelpere hadde de Birger Øverby og Bernt Bekken.

I eget hus

Så på høsten 1921 kunne det nye forretningsbygget tas i bruk, to og et halvt år etter at kooperasjonstanken for første gang slo ned hos austmarkingene. Et par år etter ble bestyrerleilighet gjort ferdig i 2. etasje og panel påsatt utvendig.

Samvirkelaget 1939. De bygde pene hus i gamle dager!

For å få til en god forretningsdrift trengtes en dyktig bestyrer. Stillingen ble lyst ledig, og en 25 år gammel handelsbetjent fra Sørfjord ved Odda var blant søkerne. Anders Hallaråker drev da i forretning hos sin bror.

De etablerte forretningene i bygda så nok gjerne at kooperasjonsforetakendet skulle mislykkes. En kjøpmann fikk betjenten sin til å skrive et brev til Hallaråker. Her beskrev han bygda på en lite rosende måte og frarådet ham å flytte dit. Men den sindige Hallaråker lot seg ikke affisere og kom flyttende til Austmarka i september 1919. Det kan nevnes at handelsbetjenten som skrev brevet var å finne som medlem i samvirkelaget en tid etter!

Det ble et langt virke for Hallaråker og familien på Austmarka. Han var bestyrer fram til 1955, og holdt på noen år etterpå med regnskaper. Arbeidsdagen i butikken begynte klokka 8, og det var åpent utover kvelden så lenge det var behov. Hallaråker satt ofte langt utover natta med regnskaper, som han førte på en samvittighetsfull måte. Hallaråker ofret hele sitt aktive liv i samvirkelagets tjeneste, og forretningsdriften var i trygge hender under hans daglige ledelse.

(Et lite innskudd: Hallaråker bygde seg hytte på Bukkholmen i Søndre Hørsjoen, og på folkemunne ble holmen hetende Hallaråkerholmen. Han hadde motorbåt (ikke pram) i båthuset ved Sunddammen, (restene etter båthuset står enna). Båten var utstyrt med en raoljemotor, og de karakteristiske dunkene fortalte alle i området at "nå var Hallaråker på hytta".

Restene av båten ligger nå på land i Strandsetervika, og kan sees på vei til badeplassen. (F.A.)

Samvirkelaget på Austmarka utviklet seg raskt til å bli en solid forretning. Medlemstallet økte fort til over 200, og i 8 av de 10 første åra ble det delt ut kjøpeutbytte fra 1 til 3 prosent. Omsetningen lå de første åra på rundt 300.000 kroner. I Samvirkelaget fikk man kjøpt alt fra spiker til kjoler og dresser, fra høy og havre til ferskt fleisk og nysilt melk fra spann.

Før jul i 1919, mens butikken var i Kjerkestua, ble det begått innbrudd, og manufakturvarer for rundt 2000 kroner ble stjålet. Det var svenske anleggskarer fra kraftverket på Brødbøl som var på ferde. Tyvene ble observert på fersk gjerning, men de slapp unna. Lærer Billehaug, som bodde like ved, grep da resolutt skolegeværet og skjøt etter tyvene. Svenskene ble ikke truffet, men de fikk seg en støkk i livet. De ble senere fakkert og tilsto.

Det var nok betegnende for Billehaugs holdning at han til og med med våpen i hånd ville forsvare Samvirkelagets interesser. Kooperasjonen var en merkesak for ham. Han var den virkelige drivkraften fra starten, og han satt som formann i styret fra 1919 til 1945, bare avbrutt av et par korte perioder.

Samvirkelaget får filialer

1930-åra ble harde også for Austmarka Samvirkelag. Det var skralt med kjøpeutbytte, men en holdt da hodet over vatnet. Ja, det ble tilmed opprettet filial innpå Skogen i begynnelsen av 1930-åra. Den hadde tilhold mange forskjellige steder: Malmtorpet, Kartbråten, Varaldbakken, ved svenskegrensen, og siden igjen ved Kartbråten i stort, moderne bygg som ble overtatt etter Bjørn Olsen i 1973. Avdeling 9 Grensen hadde stor omsetning en stund takket være grensehandelen, som da gikk andre veien.

Også på Varaldskogen hadde samvirkelaget filial, først et par år etter krigen i Fløtberget, og senere hos Lunderby. Det var stor trafikk av skogsarbeidere på Varaldskogen, men mekaniseringen gjorde sitt inntog, og grunnlaget for filialen falt bort. Den ble nedlagt i 1965.

På slutten av 1930-åra var turen kommet til å få filial på søndre Austmarka. Werner Ekstrøm og Ole Ingelsrud gikk i spissen for å få en avdeling i Brødbøl. Hos Karl Skullerud var det ledige lokaler, og filialen startet der. Deretter ble den flyttet til Utgården, til den såkalte Knottfabrikken. Lokalene her var dårlige og trekkfulle, og en fant snart ut at noe måtte gjøres. I 1939 ble det besluttet å bygge nytt, og tidlig på våren 1940 sto et flott bygg med bestyrerbolig ferdig. Takket være stor innsats fra stedets folk ble kostnadene begrenset til 18.000 kroner. Avdelingen fikk eget fryseboksanlegg.

Det har aldri vært stort kundegrunnlag i Brødbøl, og driften var en anstrengt balansegang på grensen til det lønnsomme. Det var en tid planer om nedleggelse, men det ville ikke lokalbefolkningen finne seg i. De mente at det de hadde strevd for måtte gis en sjanse. Avd. 4 Brødbøl ble modernisert, og økonomien kom på plussiden. Det var den trofaste kundekretsen som reddet butikken. Karl Berger gikk hver gang fra Kjerret til Brødbøl - 4 km hver vei - for å handle, til tross for at andre butikker lå mye nærmere.

Ernst Melgård var bestyrer for Brødbøl helt fra 1939 til han gikk av med pensjon i 1972. Siden overtok Reidun Utgården. (forts.)

JERNBANEPLANER FOR AUSTMARKA

Omkring 1908 forelå et prosjekt om sidespor for jernbanen ved Abogen til Møkeren, med endestasjon Hvitsandtangen. Her følger et referat i Hedemarkens Amtstidende.

Som det vil være bekjent, er der med bidrag fra interesserte foretat undersøkelse av et sidespor fra Aabogen station til Møkeren. Av den rapport, som undersøkelsesschefen har avgitt til hovedstyret for statsbanerne fremgaar, at at sporet vil komme til at utgaa fra Kongsvingerbanen, ca. 940 m. nordenfor Aabogen station, som der kan bli tale om at flytte til sidesporets utgreiningspunkt. Herfra føres sporet først i syd-sydøstlig og derefter i østlig retning (nordenom) søndre Øjungen til Møkerens sydende ved Hagbakken, hvor sporet foreløbig ender.

Et godsspor er prosjektert videre nordover langs Møkerens vestsida til omtrent ved Hvitsandtangen. Godssidesporet blir 16,17 km. langthvortil kommer forlængelsen til Hvitsandtangen med 2,6 km. Der er prosjektert en holdeplass ved Pramhusæter km. 6,98. Maksimumstigningen blir 20 promille og minste kurveradius 250 m. Der er forutsatt anvendt 25 kg.s skinner. Omkostningene er beregnet til 1.485.000., eventuelt 1.528.700 om Aabogen station flyttes. Hertil kommer grunderhvervelse, bergnet til 44.700 kr.

Generalstaben finder ikke, at sidelinjen kan sies at medføre nogen større fordele for vort forsvar, men heller ikke at der kan være noget at indvende mot anlægget, saalænge linjen ikke føres længere frem end til Møkerens sydende.

Distriktschefen har uttalt, at en tilknytning av sidesporet utenfor en station maa ansees som mindre forenlig saavel med trafikforholdene ved Kongsvingerbanen som ogsaa med ekspeditionen av trafikken ved Aabogen station, og han anbefaler tat under overveielse stationens flytning til sidesporets tilknytningspunkt.

Fra lokalinteressert hold - navnlig fra Eidskogen - har der været vakt motion om en jernbaneforbindelse Østmarken-Skotterud istedetfor Østmarken-Aabogen, og om en saadan forbindelse, eventuelt en forbindelse Østmarken-Matrand, har undersøkelseschefen avgitt en generel uttalelse.

Disse forbindelser vilde bli henholdsvis ca. 10 og 5 km. længere end forbindelsen til Aabogen, og antagelig tilsvarende kostbarere. Om disse forbindelser har generalstaben uttalt, at de bestemt maa fraraades.

Vinger herredstyre har uttalt sig for en forbindelse Aabogen-Østmarken og har foruten et kontant bidrag på 50.000 kr. overtat fri grund og gjærde inden Vinger samt paa visse betingelser garantert fri grund inden Eidskogen. Det opplyses videre at der i private og kommunale bidrag er tegnet 295.000 kr., hvilket formentlig er at forstaa som kontantbidrag - altsaa foruten overtagelse av utgiften til grund og gjærde. Under denne forutsætning skulde der være sikret bidrag til sidesporet av ialt ca. 390.000 kroner.

Det har også vært stukket en jernbanelinje fra Matrand til Austmarka. Jeg husker stikningspelene sto i hamnehaget på Gylterud da jeg var liten smågutt.

Syver Gylterud

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:

Finn Aberg

Meltzersgt. 3

0257 Oslo

Tlf. 22 44 54 52

Medlemskap koster 100 kr. året

Betales til:

Austmarka Historielag

v/ Rolf Amundsen

Varaldskogen, Austmarka

Gironr. 1840 16 29625

Trykt i 500 eksemplarer